

dr hab. Alicja Winnicka - Popczyk
doktor habilitowana nauk ekonomicznych
w dyscyplinie: finanse

Łódź, 27 czerwca 2020 r.

Uniwersytet Łódzki
Wydział Zarządzania
Katedra Zarządzania Finansami Przedsiębiorstwa
ul. Matejki 22/26
90-237 Łódź

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
mgr Beaty Żukowskiej
pt. „Efekty ekonomiczne profesjonalizacji przedsiębiorstw rodzinnych”
napisanej na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
pod kierunkiem **prof. dra hab. Jerzego Węclawskiego**
i promotora pomocniczego **dra hab. Roberta Zajkowskiego**
w dyscyplinie ekonomia i finanse

1. OPINIA OGÓLNA

Podstawą sporządzenia recenzji w zakresie formalnym jest decyzja Rady Instytutu Ekonomii i Finansów Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 30 kwietnia br. oraz pismo Dyrektora Instytutu Pani prof. nadzw. dr hab. Elżbiety Bukalskiej informujące mnie o tym, a w zakresie merytorycznym ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.) oraz rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz.U. z 2018 r., poz.261).

Przedłożona mi do recenzji dysertacja doktorska przygotowana przez Panią mgr Beatę Żukowską jest opracowaniem, które *w mojej opinii należy oceniać całościowo pozytywnie*, mimo częściowych zastrzeżeń i uwag. Rozprawa doktorska wpisuje się jednoznacznie w badania nad funkcjonowaniem przedsiębiorstw rodzinnych i zarządzaniem nimi, a zatem, jest osadzona w teorii zarządzania przedsiębiorstwem. Została opracowana z perspektywy nauk społecznych jako dziedziny naukowej oraz z perspektywy młodej specjalności „zarządzania przedsiębiorstwami rodzinnymi” rozwijającej się w ramach dyscypliny: ekonomia i finanse.

2. OCENA MERYTORYCZNA

Ocena merytoryczna przedłożonej dysertacji doktorskiej została sporządzona z uwzględnieniem pięciu kryteriów:

- znaczenie problematyki podjętej w recenzowanej rozprawie,
- literatura przedmiotu,
- zastosowana metodologia badawcza,
- struktura pracy,
- język i formalna strona rozprawy.

2.1 Znaczenie podjętej problematyki w rozprawie

Temat profesjonalizacji przedsiębiorstw rodzinnych nie jest powszechnie podejmowany w piśmiennictwie naukowym poświęconym problematyce funkcjonowania tych podmiotów i zarządzania nimi. To zaniedbanie wynika z niezrozumienia kluczowego znaczenia działań profesjonalizacyjnych w długim (ale również krótkim) okresie czasu, dla generowania i wykorzystywania zasobów niematerialnych (których nośnikiem jest rodzina właścicielska) w procesie budowania i powiększania przewagi konkurencyjnej. Sytuacja, w której nie uda się sprofesjonalizować i unowocześnić działalności, nie leży w interesie rodzin oraz ich wielopokoleniowego bezpieczeństwa finansowego ani w interesie lokalnych społeczności i segmentów docelowych rynku (wyjątkowa odpowiedzialność społeczna podmiotów rodzinnych i silna orientacja na klientów), ani w szeroko rozumianym interesie gospodarki narodowej i jej konkurencyjności z uwagi na rolę ekonomiczną i społeczną, jaką firmy rodzinne w niej pełnią. Podmioty rodzinne, według najnowszych badań prezentowanych w raporcie „Statystyka firm rodzinnych”, stanowią 92% populacji wszystkich przedsiębiorstw w Polsce.

Badania prowadzone w Polsce i na świecie wykazują, że przedsiębiorstwa rodzinne osiągają lepsze rezultaty finansowe i efektywnościowe w porównaniu ze swoimi odpowiednikami nierodzinnymi. Źródłem ich przewagi konkurencyjnej jest kapitał społeczny rodziny składający się z zaufania emocjonalnego, solidarności, silnej infrastruktury moralno-etycznej, poczucia tożsamości oraz potrzeby silnej reputacji biznesu i nazwiska rodziny. Wraz z utratą rodzinnego charakteru organizacji, następuje utrata tego cennego zasobu niematerialnego. Z naturalnych i pragmatycznych przyczyn naukowcy, konsultanci i praktycy poszukują rozwiązań, które zwiększą prawdopodobieństwo sukcesu w tym obszarze i tym samym prawdopodobieństwo zachowania ciągłości zarządzania, postępu w zakresie wzrostu i rozwoju oraz efektywności podmiotów

rodzinnych.

Profesjonalizacja przedsiębiorstw rodzinnych jest jednym z czterech kluczowych czynników ich rozwoju, obok planowania i wdrażania sukcesji, racjonalizacji źródeł finansowania ich wzrostu oraz łagodzenia negatywnego wpływu konfliktów rodzinnych na podejmowane działania. Jest to tematyka trudna, bo emocjonalna, mało eksplorowana, a kluczowa z punktu widzenia nakładających się systemów: biznesu, rodziny i własności. Niewątpliwą barierą w tym obszarze badawczym jest silna kultura prywatności w przedsiębiorstwach rodzinnych, która utrudnia inicjatywy badawczo-naukowe.

Proponowane przez Doktorantkę instrumentarium profesjonalizowania uznać należy za odważne, nowatorskie i być może przez to niepozbawione błędów. Jednakże takie właśnie inicjatywy wywołują konstruktywne dyskusje naukowe i są motorem postępu w obszarze kształtowania i rozwoju subparadygmatu czy paradygmatu naukowego.

Konkluzja cząstkowa: wybór tematyki i problematyki badawczej w recenzowanej dysertacji oceniam bardzo pozytywnie. Doktorantka rozumie tematykę funkcjonowania przedsiębiorstwa rodzinnego oraz rolę i konieczność jego profesjonalizowania, zarówno w bieżącej działalności jak i dla długoterminowego rozwoju.

2.2 Literatura przedmiotu

Bibliografia zaczynająca się na s. 239 liczy niespełna 300 pozycji, w tym zasadniczą ich część stanowią publikacje zagraniczne. Wykorzystano 105 tytułów polskich. Z uwagi na problematykę i strukturę pracy pozycje literatury mają trojaki charakter: a) dotyczą ogólnej teorii przedsiębiorstwa rodzinnego, b) dotyczą profesjonalizacji firm rodzinnych jako ważnego czynnika rozwoju. Pragnę zauważyć, że jeszcze kilka lat temu pojęcie analizowanej profesjonalizacji zawężaliśmy tylko do sfery zarządzania. Doktorantka natomiast słusznie dostrzegła zasadność rozszerzenia w dobie globalizacji i gospodarki opartej na wiedzy zakresu tego pojęcia na inne obszary funkcjonowania przedsiębiorstwa, tym samym znacznie przyczyniając się do unowocześnienia wizerunku rodziny business w gospodarce i społeczeństwie, c) trzeci rodzaj źródeł stanowią pozycje z zakresu metodologii i metodyki, wspomagające obszernie i dogłębne badania przeprowadzone przez Doktorantkę.

Przegląd literatury przedmiotu uznaję za pełny, reprezentatywny, wystarczający, oparty o spójne wewnętrznie propozycje literatury, co wynika z gruntownej znajomości zagranicznych źródeł wiedzy. Stanowi ona rzetelną podstawę do krytycznej analizy polskiego piśmiennictwa

naukowego dotyczącego istoty, funkcjonowania i profesjonalizacji przedsiębiorstwa rodzinnego.

Konkluzja częściowa: Zarówno dobór jak i sposób wykorzystania źródeł oceniam bardzo pozytywnie.

2.3 Zastosowana metodologia badawcza

Opisany w rozdziale 3. zamysł badawczy Doktorantki, jak również treść rozdziałów 4 - 5 relacjonująca realizację, opracowanie statystyczne oraz wyniki badań, należy uznać za najbardziej wartościową część pracy.

Dla celów badawczych przyjęto własną definicję profesjonalizacji przedsiębiorstwa rodzinnego w brzmieniu: „to zestaw działań lub cech, których rolą jest wspieranie przedsiębiorstw rodzinnych w podejmowaniu racjonalnych decyzji. W tym kontekście, jako profil profesjonalizacji należy rozumieć określony poziom częstotliwości lub intensywności występowania badanych przejawów profesjonalizacji” (s.8). Za główny cel badań obrano: „identyfikację różnic pomiędzy wybranymi efektami ekonomicznymi w przedsiębiorstwach rodzinnych reprezentujących różny profil profesjonalizacji” (s.8). Celowi głównemu podporządkowano 5 celów szczegółowych, mających wyznaczać kierunek rozumowania w poszczególnych rozdziałach pracy. Takie „rozmieszczenie” celów szczegółowych, porządkujących i „ogarniających” wraz z celem głównym całość pracy, stanowi praktyczną pomoc, zwłaszcza wtedy, gdy dzieło cechuje duża skala i zakres badań. W świetle powyższego cele pracy sformułowane zostały przez Doktorantkę prawidłowo.

Wydaje się jednak, że w rozprawie brakuje jednoznacznie, jasno sformułowanego głównego problemu badawczego. Problem zamieszczony na s.106 pracy w sposób niewystarczający określa zagadnienie, które kierunkuje przedsięwzięcia badawcze. Podobnie widoczny jest brak problemów badawczych szczegółowych, które wsparłyby problem główny. W dalszej kolejności konstruuje się hipotezy pracy – główną i pomocnicze – które byłyby konkretnymi odpowiedziami na pytania sformułowane w problemach badawczych. W przeciwnej sytuacji następuje zerwanie więzi metodycznej: problemy badawcze – hipotezy. Zagadnienie powyższe pozostawiam jednak otwartym, przyjmując, że wszystkie hipotezy znalazły w badaniach przeprowadzonych przez Doktorantkę swoją weryfikację.

Konkluzja częściowa: Imponująca skala i zakres badań, oryginalność, kreatywność badawcza, wykorzystane zaawansowane instrumentarium badawcze i autorska propozycja typologii przedsiębiorstw rodzinnych pod względem profilu ich profesjonalizacji stanowią podstawę mojej pozytywnej oceny. Jednocześnie rezultaty badań mogą być aplikowane w praktyce, w życiu

gospodarczym, co zwiększa istotnie wartość dodaną dysertacji.

2.4 Struktura pracy

Recenzowana dysertacja jest obszernym opracowaniem, obejmującym 5 rozdziałów, zawartych na 256 stronach. Opatrzona została również pozostałymi częściami, logicznie, dojrzałe i należycie sporządzonymi: spisem treści, wstępem i zakończeniem oraz wykazem źródeł. Całość uzupełniają: kwestionariusz ankiety oraz tabele robocze z wynikami przeprowadzonych testów. Na uwagę zasługuje zamieszczenie szczególnie dużej ilości tabel (60) oraz rysunków (31), w większości będących opracowaniem własnym Doktorantki.

Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. Struktura pracy jest prawidłowa merytorycznie, rozdziały porównywalnej objętości, zestawione w należytej kolejności. Część teoretyczna (1-2 rozdz.) opracowana głównie w oparciu o literaturę zagraniczną oraz w mniejszej proporcji źródła polskie. Tłumaczenie, że korzystanie z dorobku literaturowego zagranicznego jest nieuzasadnione z uwagi na różne uwarunkowania kulturowe i cywilizacyjne a uwarunkowania polskie są wyjątkowe, jest niedojrzałe naukowo. Idąc tą drogą rozumowania powinniśmy odrzucić cały paradygmat zarządzania, którego początki są ulokowane w tradycji amerykańskiej z tej samej przyczyny. Przywoływanie badań i doświadczeń światowych jest zasadne. Podstawą rozważań nad przedsiębiorczością rodzinną w rozwiniętej gospodarce rynkowej jest twierdzenie M.A. Gallo, zgodnie z którym firmy rodzinne na świecie funkcjonują według tej samej logiki i są w zasadzie identyczne pod względem swoich problemów i zagadnień, jak i możliwych sposobów ich rozwiązania. Nie można zatem mówić o jakiejś ścisłej specyfice narodowej tych podmiotów, a jedynie o różnicach wynikających z poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego danego kraju czy też etapu rozwoju konkretnego przedsiębiorstwa. Socjologowie zgadzają się, że każda rodzina jest grupą pierwotną, związkiem intymnym, opartym na wzajemnym uczuciu, współdziałaniu i wzajemnej odpowiedzialności, w których akcent pada na wzmocnienie wewnętrznych relacji i interakcji.

W rozdziale 1. zaprezentowana została problematyka różnorodności definicji przedsiębiorstwa rodzinnego, jego istoty i unikalnych cech. Rozdział 2 zawiera rozważania nad pojęciem profesjonalizacji oraz profesjonalizacji przedsiębiorstwa rodzinnego. Rozdział 3 o charakterze metodycznym został scharakteryzowany w podpunkcie 2.3. niniejszej recenzji. W rozdziale 4. „przedstawiono wyniki przeprowadzonych badań empirycznych dotyczące skali występowania przejawów profesjonalizacji przedsiębiorstwa rodzinnego, zidentyfikowanych w teoretycznej części pracy” (s.10). Rozdział 5 weryfikuje pod względem statystycznym dziewięć postawionych hipotez badawczych dotyczących różnic w osiągniętych efektach ekonomicznych

przez przedsiębiorstwa reprezentujące różny profil profesjonalizacji.

Konkluzja cząstkowa: Strukturę rozprawy jako ogólną koncepcję rozważań – oceniam pozytywnie.

2.5 Język i formalna strona rozprawy

Od strony językowej i formalnej przedłożoną dysertację doktorską można ocenić pozytywnie. Język pracy jest zindywidualizowany, zawiera terminologię adekwatną do tematyki prowadzonych rozważań, a Doktorantka swobodnie operuje opanowaną wiedzą. Zastosowano przypisy zwykłe, dolne. Jest to właściwe podejście (jedno z dwóch głównych, oprócz referencji nawiasowych) występujących w pracach kwalifikacyjnych na poziomie doktoratu. W mojej opinii ten rodzaj przypisów ułatwia równie proces czytania, dostarczając odbiorcy tekstu pełnej informacji na temat danego źródła.

Konkluzja cząstkowa: stronę lingwistyczną i redakcyjną oceniam ogólnie pozytywnie.

3. WNIOSKI I KONKLUZJA KOŃCOWA

Rozprawę doktorską mgr Beaty Żukowskiej należy uznać za interesującą oraz bardzo trudną merytorycznie. Doktorantka podjęła się właściwego zamysłu badawczego głównie ze względu na kluczowe znaczenie profesjonalizacji wśród czynników determinujących wzrost i rozwój najliczniejszej grupy podmiotów w całej populacji przedsiębiorstw. W ramach autorskiej koncepcji badań zastosowała wymagające instrumentarium badawcze.

Po lekturze opracowania jestem przekonana, że recenzowana dysertacja doktorska spełnia ustawowe kryteria stawiane pracom doktorskim w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r., nr 65 poz.595 z późn. zm.), tj. :

- recenzowana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest prawdopodobnie pierwsze w Polsce tak dogłębne empiryczne rozeznanie potrzeb i uwarunkowań profesjonalizacji coraz bardziej rozwijających się w naszym kraju przedsiębiorstw rodzinnych,
- recenzowana rozprawa wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie:

ekonomii i finansów, w szczególności w zakresie istoty, funkcjonowania, czynników rozwoju oraz profesjonalizacji przedsiębiorstw rodzinnych w Polsce i zagranicą,

- recenzowana rozprawa potwierdza umiejętności Doktorantki w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a Doktorantka wykazała się poprawnym warształem metodologicznym i może z powodzeniem w przyszłości prowadzić własne badania naukowe.

Reasumując, stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Beaty Żukowskiej pt.: **„Efekty ekonomiczne profesjonalizacji przedsiębiorstw rodzinnych** spełnia ustawowe wymogi przytoczone powyżej i na tej podstawie wnioskuję do Rady Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie **o jej dopuszczenie do publicznej obrony.**

Z uwagi na bardzo rzadko podejmowaną problematykę z zakresu przedsiębiorczości rodzinnej, nadzwyczaj wysoki poziom naukowy zarówno w sferze teoretycznej jak i empirycznej, ogromną przydatność przydatność praktyczną dla społeczeństwa i gospodarki, ośmielam się wnioskować do władz Uczelni o wyróżnienie Doktorantki nagrodą naukową. Jednocześnie jestem przekonana, że dysertacja Pani Beaty Żukowskiej zasługuje na opublikowanie, z pożytkiem dla studentów, pracowników nauk ekonomicznych, przedsiębiorców rodzinnych oraz wszystkich zainteresowanych rozwojem tej specyficznej formy działalności gospodarczej.

Dr hab. Alicja Winnicka-Popczyk

Sporządzono w Łodzi, 27 czerwca 2020